

Τα Κυπριόπουλα και η σχέση τους με το μάθημα των Θρησκευτικών: Πορίσματα εμπειρικής έρευνας

Ελιάννα Χατζηιωάννου, Λύκειο Λιβαδιών Λάρνακας

Περίληψη

Το άρθρο αυτό στηρίζεται πάνω στη διδακτορική διατριβή μου με τίτλο *Οι στάσεις των μαθητών προς το μάθημα των Θρησκευτικών. Το κυρίως ερευνητικό ερώτημα της έρευνας αυτής είναι οι στάσεις των μαθητών προς το μάθημα των Θρησκευτικών. Το ποια είναι η εικόνα του μαθήματος σήμερα, το πώς κρίνουν οι μαθητές την εικόνα αυτή, ποια συναισθήματα έχουν για το μάθημα και τους συντελεστές του και κυρίως πώς θα ήθελαν να γίνεται το μάθημα αν θα μπορούσαν να επιλέξουν, είναι σίγουρα ερωτήματα που αφορούν όλους όσοι ασχολούνται με τον σχεδιασμό και τις αλλαγές στα αναλυτικά προγράμματα. Κεντρικό σημείο της έρευνας είναι το ερώτημα κατά πόσο οι μαθητές επιθυμούν να καταργηθεί το μάθημα των Θρησκευτικών, που επιδέχεται μόνο δύο δηλώσεις, ναι ή όχι. Μετρήθηκε πολύ μικρό ποσοστό στη δήλωση ναι, μόλις 4,5%, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων που αντιστοιχεί στο 95,5% υποστηρίζει ότι το μάθημα δεν πρέπει να καταργηθεί.*

1. Εισαγωγή

Το μάθημα των Θρησκευτικών άλλαξε πολλές φορές όνομα κατά την πορεία του. Ονόματα που κατά καιρούς δόθηκαν στο μάθημα είναι «Κατήχηση», «Χριστιανική Αγωγή» και πιο πρόσφατα «Ορθόδοξη Χριστιανική Αγωγή», χωρίς ωστόσο οι ονομασίες αυτές να καταφέρουν να διώξουν τελικά από το ωρολόγιο πρόγραμμα

Η κ. Ελιάννα Χατζηιωάννου, δρ Α.Π.Θ., είναι Βοηθός Διευθύντρια του Λυκείου Λιβαδιών Λάρνακας Κύπρου.

των μαθητών ή τα αναλυτικά προγράμματα της Κύπρου τον καθιερωμένο όρο «Θρησκευτικά», ο οποίος χρησιμοποιείται εδώ και δεκαετίες και καλύπτει όλες τις τάξεις¹ από την πρώτη Δημοτικού μέχρι και την τρίτη Λυκείου.

Παρ' όλες τις αλλαγές ονομάτων, το μάθημα δεν άλλαξε και κατά πολύ ως προς το περιεχόμενο αλλά παραμένει για δεκαετίες παγιδευμένο κάτω από τον ακαδημαϊκό διαχωρισμό σε θεολογικούς κλάδους. Η τακτική αυτή καθιερώθηκε δυστυχώς και συντηρήθηκε μέχρι και σήμερα στερώντας από τους μαθητές την ολοκληρωμένη γνώση της πίστης μας όπου η δογματική, η πατρολογία και η εκκλησιαστική ιστορία δεν είναι ανεξάρτητες από την ηθική και την Αγία Γραφή αλλά συναρτώνται και ανασυνθέτονται σε μια ζωντανή και αδιάσπαστη ενότητα καθόλου στατική, συνεξελισσόμενες και αλληλοτροφοδοτούμενες.

Οι αλλαγές στην παγκόσμια γεωγραφική και κοινωνικο-εθνογραφική πραγματικότητα, όπως η διάσπαση της Σοβιετικής Ένωσης και η επέκταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είχαν ως φυσική συνέπεια την ανάμειξη των λαών με ό,τι ο καθένας φέρει μαζί του, γλώσσα, ιστορία, θρησκεία, παραδόσεις. Το μάθημα των Θρησκευτικών καλείται πολλές φορές από κυβερνητικούς και άλλους παράγοντες να «προσαρμοστεί» στα νέα δεδομένα. Η αιτούμενη προσαρμογή αρκετές φορές νοείται ως τεχνητό πλησίασμα των ομολογιών ή ακόμα και των θρησκειών, αποσιώπηση των ιστορικών συγκρούσεων, ακροτήτων και διαφορών. Επικίνδυνη τάση, που επίσης εντάσσεται μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της επιδιωκόμενης «εξέλιξης» όχι μόνο του μαθήματος αλλά και αυτής καθ' αυτής της εκκλησιολογίας, είναι και η αλλοίωση ή μείωση της σημασίας κανόνων που κρίνονται πολύ αυστηροί για τα σημερινά δεδομένα.

Η ανανέωση είναι προσόν σε κάθε εξελισσόμενη επιστήμη και ασφαλώς και στη θεολογία. Η νοθεία είναι καταστροφική σε όλες τις επιστήμες και στη θεολογία ιδιαιτέρως. Χρειάζεται σοφία, σύνεση και γνώση για τη διατήρηση της γνησιότητας κάθε διαμορφωτικής ενέργειας στο πεδίο της θεολογικής επιστήμης. Επιδιώκοντας αλλαγές και βελτίωση σε όλους τους τομείς της εκπαίδευσης είναι σημαντικό να γνωρίζουμε ποιες είναι οι στάσεις² (Allport, 1935) προς το σχολείο και τα διάφορα μαθήματα των ίδιων των παιδιών, αφού σε αυτά απευθύνεται η οποιαδήποτε επιχειρούμενη αγωγή. Εντονότερη είναι η ανάγκη της διάγνωσης των στάσεων των μαθητών ως προς τη θρησκευτική αγωγή για τον λόγο ότι το μάθημα αυτό ανήκει σε εκείνη τη θεματική ζώνη του αναλυτικού προγράμματος η οποία βάζει σε πρώτο επίπεδο την καλλιέργεια θετικών στάσεων ως προς την Εκκλησία και σε δεύτερο την απόκτηση γνώσεων.

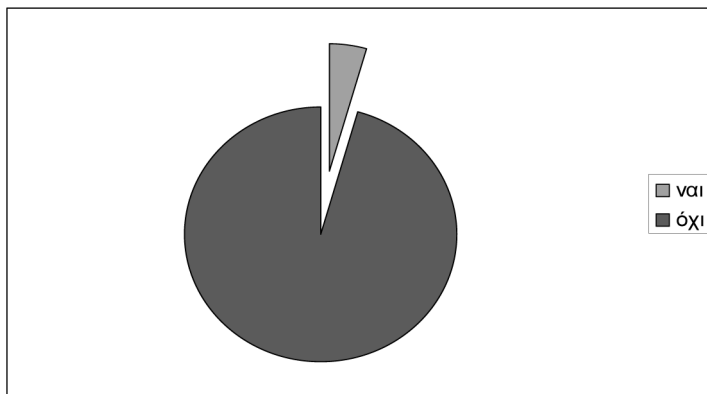
2. Βασικά ερευνητικά ευρήματα

Το ερευνητικό εργαλείο στο οποίο η εμπειρική έρευνα στηρίχθηκε, αποτελεί ένα ερωτηματολόγιο, δομημένο με βάση την κλίμακα Likert³. Τα ευρήματα παρατίθενται και σχολιάζονται συγκριτικά με τις παραμέτρους φύλο, τόπος διαμονής, επίδοση και βαθμολογία στο μάθημα των Θρησκευτικών.

Το δείγμα είναι επιλεγμένο τυχαία και αποτελείται από 204 μαθητές της Β' και Γ' τάξης Γυμνασίου, από σχολεία που βρίσκονται σε διάφορες περιοχές της επαρχίας Λάρνακας. Η αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος εξασφαλίστηκε μέσα από την τυχαία επιλογή αριθμού μαθητών από κάθε Β' και Γ' τάξη έξι διαφορετικών σχολείων. Τα σχολεία βρίσκονται στην ύπαιθρο και την πόλη και σε αυτά φοιτούν μαθητές και μαθήτριες που προέρχονται από διάφορα κοινωνικοοικονομικά επίπεδα και περιοχές με διαφορετική πληθυσμιακή και περιβαλλοντική φυσιογνωμία. Η αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος μάς επιτρέπει να εξαγάγουμε συμπεράσματα για τις στάσεις όλων των μαθητών Γυμνασίου της Κύπρου ως προς το μάθημα των Θρησκευτικών.

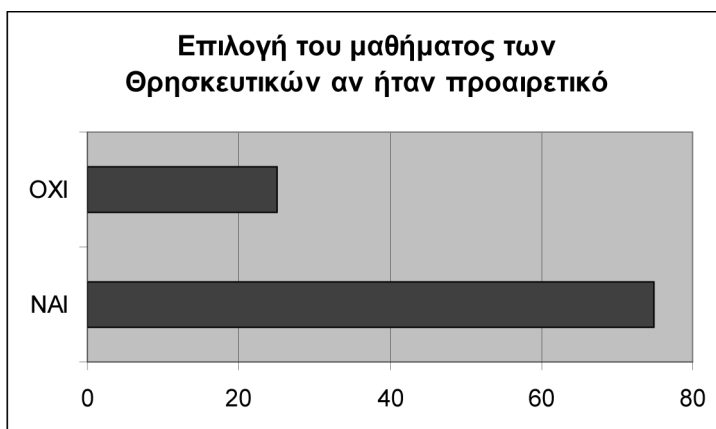
Η βασική υπόθεση πάνω στην οποία στηρίχτηκε η έρευνα, είναι ότι η προτίμηση των μαθητών προς το μάθημα των Θρησκευτικών είναι μειωμένη και οι στάσεις τους ως προς αυτό μη θετικές⁴. Αν η υπόθεση ισχύει, οφείλουμε να διερευνήσουμε τα αίτια και να τα ανατρέψουμε διορθώνοντας όλους εκείνους τους παράγοντες που επηρεάζουν αρνητικά τις στάσεις των μαθητών. Από την υπόθεση πηγάζει το πρωτεύον ερώτημα της έρευνας που είναι κατά πόσο οι μαθητές διάκινται προς το μάθημα των Θρησκευτικών θετικά ή αρνητικά. Η απάντηση στο ερώτημα απορρέει πλαγίως μέσα από τα επί μέρους ερωτήματα αλλά και ευθέως μέσα από τις εξής δύο ερωτήσεις: α) *Το μάθημα των Θρησκευτικών πρέπει να καταργηθεί;* Και β) *Αν το μάθημα των Θρησκευτικών ήταν προαιρετικό, θα το διάλεγες;* Η υπόθεση της έρευνας είναι ότι οι μαθητές κατά πλειοψηφία θα απαντήσουν *ΝΑΙ* στην πρώτη ερώτηση και *ΟΧΙ* στη δεύτερη. Το διάγραμμα 1 δείχνει την κατάρριψη της υπόθεσης. Το σημαντικότερο εύρημα της παρούσας έρευνας σε σύγκριση με τις άλλες σχετικές σύγχρονες έρευνες είναι αυτή η έντονα θετική στάση των μαθητών ως προς το μάθημα των Θρησκευτικών. Τη στάση αυτή εκφράζει η δήλωση των μαθητών για τη διατήρηση των Θρησκευτικών στο αναλυτικό πρόγραμμα ως υποχρεωτικού μαθήματος.

Διάγραμμα 1

Το διάγραμμα 1 παρουσιάζει πολύ μικρό ποσοστό στη δήλωση *ναι*, μόλις 4,5%, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων που αντιστοιχεί στο 95,5% υποστηρίζει ότι το μάθημα δεν πρέπει να καταργηθεί.

Διάγραμμα 2

Στο διάγραμμα 2 το 74,9% των ερωτώμενων δήλωσε ότι θα επέλεγε το μάθημα των Θρησκευτικών αν ήταν προαιρετικό, ενώ το υπόλοιπο 25,1% απάντησε αρνητικά. Διαφωνία παρουσιάζει το διάγραμμα αυτό σε σχέση με το προηγούμενο. Ενώ δηλαδή το 95,5% στο διάγραμμα 1 δηλώνει ότι δεν θέλει να καταργηθεί το μάθημα των Θρησκευτικών, μόνο το 74,9% όπως φαίνεται στο διάγραμμα 2 θα επέλεγε το μάθημα, αν ήταν προαιρετικό.

Η διαφωνία ανάμεσα στα δύο διαγράμματα μπορεί να ερμηνευθεί με διάφορους τρόπους. Μια από τις πιθανές ερμηνείες μπορεί να περνά μέσα από ένα χαρακτηριστικό συλλογισμό που αφορά διάφορα κοινωνικοπολιτικά θέματα. Με βάση τον συλλογισμό αυτό, θέματα όπως είναι η θρησκεία και τα θρησκευτικά είναι καλό να υπάρχουν ως θεσμοί, αλλά σε μας προσωπικά δεν είναι απαραίτητα.

Παρόμοια εικόνα με αυτήν του διαγράμματος 1 δίνει και ένας άλλος πίνακας όπου το 74,4% των μαθητών δήλωσαν ότι δεν θέλουν να μετατραπεί το μάθημα των Θρησκευτικών σε θρησκευιολογικό. Αρκετοί μαθητές, που φτάνουν σχεδόν το ένα τέταρτο, δήλωσαν ότι θέλουν να διδάσκεται το μάθημα των Θρησκευτικών χωριστά σε κάθε διαφορετική θρησκευτική ομάδα, ενώ περισσότεροι από τα τρία τέταρτα δεν συμφωνούν με αυτή τη διεύθυνση και επομένως προτιμούν τη γενική διδασκαλία όπως γίνεται σήμερα. Καταληκτικά, σε σχετικό ερώτημα με τον βαθμό αρεσκείας του μαθήματος, φαίνεται από τον πίνακα ότι στους ερωτηθέντες αρέσει το μάθημα σε μεγάλο βαθμό.

Αρκετά από τα στατιστικά σημαντικά ευρήματα της έρευνας που περιγράφει η προηγούμενη παράγραφος, συγκρίνονται με εκείνα της έρευνας Who wants R.E.? των Leslie Francis και John Lewis⁵. Στην έρευνα εκείνη του 1996 συμμετείχε ένα πολύ μεγάλο δείγμα 16.411 Βρετανών μαθητών, στον ένατο και δέκατο χρόνο σπουδών τους που αντιστοιχεί περίπου στις δικές μας Γ' τάξη Γυμνασίου και Α' τάξη Λυκείου. Τα αποτελέσματα χωρίστηκαν σε δύο βασικά μέρη. Στο πρώτο μέρος των αποτελεσμάτων τοποθετείται η σχέση μεταξύ της στάσης προς το μάθημα των Θρησκευτικών και ενός συνόλου από μεταβλητές. Η έμφαση στο μέρος αυτό δίνεται στη διερεύνηση του πόσο μπορούν να προβλέψουν τη στάση έναντι στη θρησκευτική αγωγή παράμετροι όπως η ηλικία, το φύλο και το δόγμα. Στο δεύτερο μέρος εξετάζεται η σχέση μεταξύ της στάσης προς τη θρησκευτική αγωγή και μιας σειράς συμπεριφορικών μεταβλητών. Η έμφαση στο δεύτερο μέρος δίνεται στην εξέταση της έκτασης στην οποία η στάση προς τη θρησκευτική αγωγή μπορεί να προβλέψει παραμέτρους όπως την προσωπική ευημερία, τις κοινωνικές ανησυχίες και τη σεξουαλική ηθική.

Στην παρούσα έρευνα και στην ερώτηση κατά πόσο θεωρούν ότι η θρησκευτική αγωγή πρέπει να καταργηθεί, ελάχιστοι μαθητές απάντησαν θετικά και, συγκεκριμένα, το 4,5%, ενώ το υπόλοιπο 95,5 απάντησε αρνητικά. Σε αντίστοιχο ερώτημα της έρευνας Astley – Francis, πολύ περισσότεροι μαθητές υποστηρίζουν κατάργηση του μαθήματος, που φτάνουν τα 2/3 του συνόλου (64,4%), ενώ μόλις λίγο πάνω από το ένα τρίτο (35,6%) των ερωτώμενων στο σύνολό τους και από τις δύο τάξεις απάντησε θετικά. Η διαφορά στις δύο έρευνες έγκειται στη στενό-

τερη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στους Έλληνες μαθητές με το μάθημα και τη θρησκεία γενικότερα παρά στους Βρετανούς.

Το αποτέλεσμα στην παρούσα έρευνα επιβεβαιώνει την ισχυρή θέση που κατέχει η θρησκεία και το μάθημα των Θρησκευτικών ως προέκτασή της στη ζωή των μαθητών της Κύπρου. Σημαντική σε αυτό το σημείο είναι η αναφορά σε ένα ακόμα εύρημα της κυπριακής έρευνας, σχετικά με τη διαφοροποίηση των απαντήσεων κατά φύλο, στο ερώτημα για την κατάργηση του μαθήματος. Στην ανάλυση των απαντήσεων κατά φύλο, δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση. Επομένως και τα αγόρια και τα κορίτσια απαντούν θετικά στη διατήρηση του μαθήματος των Θρησκευτικών στο αναλυτικό πρόγραμμα ως υποχρεωτικού μαθήματος.

3. Σπουδαιότητα των ερευνητικών ερωτημάτων

Τα ερωτήματα της έρευνας που παρουσιάστηκαν πιο πάνω καλύπτουν ένα μεγάλο φάσμα των θεμάτων που αφορούν το μάθημα των Θρησκευτικών. Το ποια είναι η εικόνα του μαθήματος σήμερα, το πώς κρίνουν οι μαθητές την εικόνα αυτή, ποια συναισθήματα έχουν για το μάθημα και τους συντελεστές του, και κυρίως πώς θα ήθελαν να γίνεται το μάθημα, αν θα μπορούσαν να επιλέξουν, είναι σίγουρα ερωτήματα που αφορούν όλους που ασχολούνται με τον σχεδιασμό και τις αλλαγές στα αναλυτικά προγράμματα. Ακόμα και σήμερα, παρατηρείται δυστυχώς το φαινόμενο της αναζήτησης λύσεων στα προβλήματα της εκπαίδευσης σε «άτομα- αυθεντίες» αντί στην άμεση κι επί τόπου διερεύνηση⁶. Δυστυχώς οι μαθητές είναι ο τελευταίος τροχός της άμαξας αντί να είναι τα χέρια που κρατούν τα γκέμια. Παρά τις διακηρύξεις για ανθρωπιστική και ανθρωποκεντρική εκπαίδευση, δεν γίνονται προσπάθειες ένταξης της εκπαιδευτικής έρευνας στα μακροπρόθεσμα σχέδια του Υπουργείου Παιδείας. Ακόμα και εκεί που πριν από κάποια καινοτομία προηγείται εκπαιδευτική έρευνα ή πιλοτική εφαρμογή, τα αποτελέσματά τους δεν γίνονται ευρέως γνωστά ούτε λαμβάνονται υπ' όψιν. Την ίδια διαπίστωση της έλλειψης συστηματικών ερευνών, που να κωδικοποιούν τα αποτελέσματα των ερευνητικών προσπαθειών και επιτευγμάτων που συντελέστηκαν στο χώρο αυτό, διατυπώνει και ο Περσελής για τον ελλαδικό χώρο⁷.

Τα συμπεράσματα της έρευνας μπορούν να δια φωτίσουν τους ανθρώπους που ασχολούνται με τον εκπαιδευτικό σχεδιασμό και τις μεταρρυθμίσεις στο εκπαιδευτικό σύστημα σχετικά με τις απόψεις των μαθητών και τα κριτήριά τους όσον αφορά στον τρόπο προσφοράς ενός μαθήματος του αναλυτικού. Ακόμα, θεολόγοι και δάσκαλοι που θέλουν να εργάζονται παιδοκεντρικά και, προσβλέποντας

στη βελτίωση της ποιότητας της διδασκαλίας τους, μπορούν μέσα από τα συμπεράσματα της έρευνας να καθρεφτίσουν τον εαυτό τους και να προχωρήσουν σε μια εποικοδομητική αυτοκριτική.

Απώτερος στόχος είναι πάντα η προσωπική ανάπτυξη και βελτίωση των εκπαιδευτικών αλλά και η ανάπτυξη και βελτίωση του ίδιου του μαθήματος. Φιλοδοξία της έρευνας αυτής είναι, επίσης, να αποτελέσει κάποιου είδους κίνητρο για διερεύνηση και άλλων μαθημάτων μέσα από την παρακίνηση των μαθητών να αποκρυπτογραφήσουν και να εκφράσουν τις στάσεις τους προς την ύλη, τις μεθόδους, τους διδάσκοντες, τα συναισθήματα και τις επιθυμίες τους. Το μέρος αυτό στοχεύει στην ενθάρρυνση των μαθητών ώστε να δώσουν τις δικές τους ιδέες εφ' όλης της ύλης⁸ του μαθήματος, εντελώς ελεύθερα, σε θέματα που ίσως οι εκπαιδευτικοί δεν έχουν σκεφτεί αλλά ούτε και η έρευνα έχει προβλέψει. Με τέτοιους τρόπους, η μαθητική ζωή θα πάψει να είναι μια αγγαρεία γεμάτη υποχρεώσεις αλλά θα μπορεί να μετατραπεί σε μια από κοινού δημιουργία όπου τα ίδια τα παιδιά θα μπορούν να εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη τους για όλα τα ζητήματα που αφορούν τα μαθήματά τους και, επιπλέον, να λαμβάνουν ισότιμα μέρος στον σχεδιασμό των μαθημάτων της χρονιάς ως συνεργάτες στη διαδικασία της μάθησης κι όχι ως παθητικοί δέκτες της, οποιαδήποτε και να είναι αυτή.

Ανάμεσα στις περιορισμένες αριθμητικά έρευνες που έγιναν μέχρι σήμερα στον τομέα της διερεύνησης των στάσεων των μαθητών ως προς τα μέρη του αναλυτικού προγράμματος, η παρούσα έρευνα καλύπτει το μεγάλο κενό της διερεύνησης των στάσεων ως προς τα Θρησκευτικά. Παρεμφερείς έρευνες υπάρχουν για τις στάσεις των νέων ως προς τη θρησκεία και αυτές, κυρίως, ανάμεσα σε άτομα άλλων δογμάτων ή άλλων θρησκειών. Το καινούριο στοιχείο που προσφέρει η παρούσα έρευνα είναι ακριβώς η διακρίβωση των στάσεων των ορθοδόξων εφήβων ως προς το μάθημα των Θρησκευτικών, ώστε στο μέλλον να μπορεί να χρησιμεύσει στη σύγκριση ανάμεσα στις στάσεις των μαθητών διαφόρων χριστιανικών ομολογιών.

Το σημαντικότερο εύρημα της παρούσας έρευνας σε σύγκριση με τις άλλες σχετικές σύγχρονες έρευνες είναι η έντονα θετική στάση των μαθητών ως προς το μάθημα των Θρησκευτικών. Τη στάση αυτή εκφράζει η δήλωση των μαθητών για τη διατήρηση των Θρησκευτικών στο αναλυτικό πρόγραμμα ως υποχρεωτικού μαθήματος.

Φτάνοντας στο τέλος της η έρευνα των στάσεων των μαθητών της Κύπρου ως προς το μάθημα των Θρησκευτικών, καταρρίπτοντας την αρχική υπόθεση, μπορεί μέσα από τα συμπεράσματά της να προσφέρει πολλά. Η αρνητική εντύπωση προς το μάθημα, που σχηματίστηκε λόγω των πολλών πρόσφατων επιθέσεων που αυτό

δέχεται, θα είναι πλέον δυνατό να καταρριφθεί και να αποκαλυφθεί η αλήθεια. Ορθά κάποιοι κυβερνητικοί και κάποιοι αντιπολιτευόμενοι παράγοντες κατά καιρούς και όλο και συχνότερα τον τελευταίο καιρό ζητούν από μείωση ωρών μέχρι και κατάργηση του μαθήματος; Βλάπτει ή ωφελεί τους εφήβους; Θέλουν το μάθημα ή προσπαθούν και οι ίδιοι οι μαθητές να απαλλαγούν από αυτό; Υπάρχουν φωτισμένοι και διαβασμένοι θεολόγοι που κερδίζουν τους μαθητές τους και τους στηρίζουν στην πιο πολύπλοκη ψυχολογικά περίοδο της ζωής τους; Είναι ευχάριστο το μάθημα και πώς θα ήθελαν να γίνεται για να τους αρέσει πιο πολύ; Επιτελεί τον ιερό σκοπό της ενίσχυσης μιας θετικής αυτοεικόνας και μιας θετικής αντιμετώπισης της ζωής και των άλλων; Προσφέρει γνώσεις και ενισχύει την κριτική σκέψη, ασχολούμενο με φλέγοντα θέματα, ερωτήματα διαχρονικά και εφηβικές μα ταυτόχρονα πανανθρώπινες απορίες και ανησυχίες;

Ένας από τους στόχους της έρευνας είναι και η διαπίστωση πώς ακριβώς διδάσκεται σήμερα το μάθημα μέσα από τις απόψεις και περιγραφές των ίδιων των μαθητών. Γι' αυτό θεωρήθηκε σκόπιμο να διαγραφεί μέσα από το ερωτηματολόγιο όλο το φάσμα των μέσων και των μεθόδων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διδασκαλία του μαθήματος. Άλλοι στόχοι της έρευνας ήταν να διερευνήσει πώς οι μαθητές διάκεινται προς την ύλη και τους διδάσκοντες.

Αφού η έρευνα αποδεικνύει περισσότερο θετικές παρά αρνητικές στάσεις προς το μάθημα των Θρησκευτικών, τότε ίσως να πρέπει να σταθούμε όλοι με περισσότερο σεβασμό απέναντι στους μαθητές και τις πραγματικές τους επιθυμίες ως προς το ιδιαίτερο αυτό μάθημα που οι ρίζες του είναι βαθιά φυτεμένες μέσα στους αιώνες της ιστορίας του νησιού αλλά και του όπου γης Ελληνισμού.

Σημειώσεις

1. Διαπιστώσεις σχετικά με τις διάφορες ονομασίες του μαθήματος καταγράφει και ο Κωνσταντίνος Φράγκος. Ο συγγραφέας και καθηγητής του πανεπιστημίου αναφέρει ότι οι πολλές ονομασίες που δόθηκαν κατά καιρούς στη χριστιανική παιδαγωγική είναι αποτέλεσμα και των μεταβολών τις οποίες υπέστη η πραγματικότητα της χριστιανικής παιδαγωγικής ως προς το περιεχόμενο. Ταυτόχρονα ψέγει τον διαχωρισμό του περιεχομένου του θέματος και την μετατροπή του σε «Θρησκευτική και ηθική αγωγή», πράγμα όπως τονίζει θεολογικά απαράδεκτο. Την ονομασία «Θρησκευτική Αγωγή» *Religious Education* την αποδίδει στους Προτεστάντες. Κ. Φράγκος (1985), *Εισαγωγή στην Κατηχητική και Χριστιανική Παιδαγωγική*. Θεσσαλονίκη, σ. 35, 40.
2. Ο όρος στάση έκανε την εμφάνισή του στην παγκόσμια βιβλιογραφία από την

τρύτη κιόλας δεκαετία του 20ού αιώνα μέσα από τις σχετικές έρευνες και μελέτες των πρωτοπόρων ερευνητών πάνω στο θέμα αυτό. Μεγάλοι ερευνητές, όπως ο Gordon Allport (Αμερικανός Ψυχολόγος της Προσωπικότητας, καθηγητής του Πανεπιστημίου του Harvard) και ο Leon Festinger, ασχολήθηκαν με τον προσδιορισμό της έννοιας και με τη σχέση που έχει με τη συμπεριφορά. Οι στάσεις, όπως πολλά άλλα θέματα της ψυχολογίας, χαρακτηρίζονται ως ένα από τα δυσκολότερα αντικείμενα έρευνας.

3. Η κλίμακα αυτή αναπτύχθηκε νωρίς τη δεκαετία του '30 από τον Ρένσις Λίκερτ. Παίρνει τη μορφή μιας σειράς από δηλώσεις γνώμης πάνω σε ένα θέμα. Έτσι, σε αντίθεση με την κλίμακα Thurstone, η στάση μετριέται με το να ερωτάται ο αποκρινόμενος να επιδείξει τον βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας του σε κάθε θέμα. Το πρώτο διαδικαστικό στάδιο είναι η επιλογή από τον ερευνητή ίσου αριθμού δηλώσεων για το αντικείμενο της στάσης. Στο δεύτερο στάδιο, η συλλογή των δηλώσεων δίδεται στον ερωτώμενο ο οποίος καλείται να εκφράσει τη συμφωνία ή τη διαφωνία του με κάθε σημείο της έρευνας ξεχωριστά. Αυτό επιτυγχάνεται με την παρουσίαση κλίμακας 5 βαθμίδων για κάθε σημείο της έρευνας. Οι βαθμίδες είναι οι εξής: Συμφωνώ απόλυτα, συμφωνώ, δεν είμαι σίγουρος, διαφωνώ, διαφωνώ απόλυτα. Το σημείο συμφωνώ απόλυτα βαθμολογείται με τον αριθμό 5, το συμφωνώ με το 4 και ούτω καθ' εξής. Στο τρίτο στάδιο προσθέτουμε τις μονάδες για να βρούμε το γενικό σκορ του κάθε ερωτώμενου. Στο τέταρτο στάδιο συγκρίνουμε τα τεστ για να βρούμε τα πιο απορριπτικά και τα πιο προσφιλή σημεία κατά τη γενική γνώμη των ερωτώμενων. Το σημείο αυτό είναι το πιο δυνατό σε σχέση με τις άλλες κλίμακες μέτρησης στάσεων, σύμφωνα με τον Coolican, διότι δίνει την ευκαιρία της σύγκρισης και της εξαγωγής γενικών συμπερασμάτων. Θετικό είναι, επίσης, και το ότι μια δήλωση δεν χρειάζεται να σχετίζεται άμεσα με το διερευνώμενο αντικείμενο.
4. Η υπόθεση αυτή σχηματίστηκε μέσα και από μια διαρκή αναφορά στο μάθημα των Θρησκευτικών από κυβερνητικούς παράγοντες που κατά καιρούς απαιτούν είτε μείωση του χρόνου του μαθήματος στο αναλυτικό πρόγραμμα είτε αλλαγή του αναλυτικού προγράμματος, ώστε να περιλαμβάνει μόνο θρησκευσιολογικά θέματα. Οι αναφορές αυτές δίνουν την εντύπωση αρνητικής στάσης προς το μάθημα όχι μόνο των παραγόντων που τις εκφράζουν αλλά και των μαθητών.
5. Francis και Lewis, Who wants R.E.?, σ. 230.
6. Αν σε παλιότερες εποχές αναζητούσαμε τις απαντήσεις σε εκπαιδευτικά ερωτήματα ανατρέχοντας στη διαίσθηση και στη σοφία των φιλοσοφικών αυθε-

ντιών, σήμερα πλέον για πάρα πολλά ζητήματα της εκπαίδευσης είμαστε υποχρεωμένοι να ανατρεξούμε στην επιστημονική γνώση, ιδιαίτερα στη γνώση που παράγεται στο πλαίσιο των Επιστημών της Αγωγής. Επιστημονική γνώση για τα περισσότερα ζητήματα του σχολείου μπορεί να υπάρξει, εφ' όσον έχει προηγηθεί επιστημονική έρευνα. Ιστοσελίδα Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων σε αναφορά κάτω από τον τίτλο «Εστιασμένη Εκπαιδευτική Έρευνα».

7. Ε. Περσελής (1998), *Σχολική Θρησκευτική Αγωγή*. Αθήνα: Γρηγόρης, σ. 5.
8. Μια σύγχρονη άποψη είναι να έχουν και οι μαθητές ρόλο στην επιλογή της ύλης που θέλουν να διδαχθούν μετά από δύο με τρία χρόνια φοίτησης στο Γυμνάσιο. Είναι η ηλικία οπότε τα νέα παιδιά στέκονται πιο κριτικά και πιο καχύποπτα απέναντι στη θρησκευτική αγωγή. Σ' αυτή την ηλικία έχουν, επίσης, διαφορετικές ανάγκες μεταξύ τους. Διαφέρουν, ακόμη, ως προς τα ενδιαφέροντα, τα χαρίσματα, τις προηγούμενες εμπειρίες και το οικογενειακό υπόβαθρο. D. Horder, *Religious Education in Secondary Schools* in N. Smart & D. Horder (Eds), *New Movements in Religious Education* (London: Temple Smith, 2000), σ. 181.

Βιβλιογραφία

- Allport, W. G. (1935). Attitudes. In C. M. Murchison (Ed.), *Handbook of Social Psychology*. Worcester Mass.: Clark University Press.
- Coolican, H. (1994). *Research Methods and Statistics in Psychology*. London: Hodder & Stoughton.
- Francis, J. L., & Lewis, M. J. (1996). Who wants R. E.? A Socio-psychological Profile of Adolescent Support for Religious Education. In J. Astley & L. Francis (Eds), *Christian Theology and Religious Education*. SPCK.
- Horder, D. (2000). Religious Education in Secondary Schools. In N. Smart & D. Horder (Eds), *New Movements in Religious Education*. London: Temple Smith.
- Περσελής, Ε. (1998). *Σχολική Θρησκευτική Αγωγή*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Φράγκος, Κ. (1985). *Εισαγωγή στην Κατηχητική και Χριστιανική Παιδαγωγική*. Θεσσαλονίκη.